

Mit változott a vót nyelv Ahlqvist-tól napjainkig?

A nyelv nem felépítmény, egy évszázad alatt nem változik meg gyökeresen. De észrevehető változások történnek száz év alatt a nyelv szókinésében, sőt hangtani, alaktani és mondattani sajátosságaiban is. Mind a szókinés változása, mind a grammatikai sajátosságok alakulása függ a kortól, függ az illető nyelvet beszélő nép földrajzi elhelyezkedésétől, a szomszédos népek kultúráltságának fokától, a szomszédokkal való érintkezés jellegétől és intenzitásától stb. Mindezek a tényezők azonban lényegében nem változtatják meg a nyelvet. Így a vót nyelv a XIX. század közepén, A. AHLQVIST korában is ugyanaz a vót nyelv volt, mint a mai, utolsó vót nemzedék nyelve, ugyanazzal az alapszókinccsel, ugyanazokkal az alapvető grammatikai sajátosságokkal. De részleteiben változott! A legsúlyosabb változás az, hogy ez a kihalóban levő nyelv eljutott az utolsó vótul beszélő nemzedékig, ami a mai vót nyelvnek sajátos vonást kölcsönöz. Mint kihalóban levő nyelvben, nincs meg benne az az életerő, ami az élő nyelveket jellemzi (l. P. ARISTE: Kalevalaseuran vuosikirja 39, 76). Az életerő hiánya abban nyilvánul meg, hogy a vótok utolsó nemzedéke sok régi szót elfelejtett és helyettesített izsór, finn, észt vagy orosz szavakkal.

Miután megemlítettük a vót szókinés dinamikájának hanyatlását, a szókinés kérdésével nem foglalkozunk tovább, mivel A. AHLQVIST korából a vót szókinésnek csak egész kis hányada maradt fenn. De A. AHLQVIST vót nyelvtana és szövegei jó összehasonlítási alapot szolgáltatnak a hangtani, alaktani és mondattani változások megállapítására. Ezzel a céllal hasonlítottam össze A. AHLQVIST: Wotisk grammatik jemte språkprof och ordförteckning (Föredragen för Finska Vetenskaps-Societeten. Helsingfors, 1855, rövidítése: WG.) c. munkáját, az első vót nyelvtant és a hozzá kapcsolódó szöveggyűjteményt az újabb vót nyelvtanokkal és szöveggyűjteményekkel. A régi vót nyelv megismerése céljából tanulmányoztam még REGULY A. vót szöveggyűjteményét (S. HALTONEN: Antal Reguly, Votjalaismuistiinpanot 1841. SUSAik. 60₃. Helsinki, 1958).

A mai vót nyelv legteljesebb nyelvtanát P. ARISTE írta: Vadja keele grammatika (Nõukogude Soome-Ugri Teadused, 9. Tartu, 1948, rövidítése: ARISTE, VKG.). Ezen kívül felhasználtam J. LENSZU, Материалы по говорам воды (Западно-финский сборник, Ленинград 1930, 201—305) c. vót szöveggyűjteményének mintegy 10 lapos nyelvtani bevezetőjét és L. KETTUNEN, Votjan kielen äännehistoria (Helsinki, 1930) c. munkáját (rövidítése: KETTUNEN, VKÄH.).

Az újabb szöveggyűjtemények közül a következőkre támaszkodtam:

L. KETTUNEN—L. POSTI: Näytteitä votjan kielestä (SUSToim. 63). Helsinki, 1932 (rövidítése: NVK.);

J. MÄGISTE: Woten erzählen. Wotische Sprachproben (SUSToim. 118). Helsinki, 1959 (rövidítése: WE.);

P. ARISTE: Vadjalaste laule. Tallinn, 1960.

Mind AHLQVIST, mind ARISTE nyelvтанának alapja a vót nyelvterület legnagyobb nyelvjárása, a nyugati vót nyelvjárás, ezen belül pedig Kattila falunak és környékének nyelve. Így a két nyelvтан összevetésénél nincs olyan veszély, hogy nyelvjárásai különbséget a nyelv fejlődéséből, változásából adódó különbségnek fognánk fel.

Mivel AHLQVIST szövegei is ezt a nyelvjárást szolaltatják meg, alulírott az újabb szövegekből is csak ennek a nyelvjárásnak anyagát, a Kattila faluban és környékén gyűjtött szövegeket használja fel az összehasonlításnál. REGULY kb. 1 hétig volt a vótoknál. Egyik megjegyzéséből kiderül, hogy közlője a Kattilától 3 versztnyire fekvő Ruggyalából (vagy Rudja faluból) való volt. Mivel e falu nyelvhasználata nem tér el jelentősen a kattilaitól, néhány mondatot REGULY gyűjtéséből is idézünk.

Az idézett példákkal kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy ezeknek legnagyobb részét a szövegekből, nem pedig a nyelvтанokból vettük. A mondattani példákat kizárólag a szövegekből idézhetjük, mivel vót mondattan sem a száz év előtti, sem a mai vót nyelvre vonatkozólag nincs. A hangtani és az alaktani változásokra vonatkozó példákat szintén főleg szövegekből merítettem, mert a nyelvi jelenségek elevebbek, életszerűbbek mondatban vagy szócsoportban, mint pl. egyszerűen egy ragozási táblázatból kiragadva, és nincs is a nyelvтанokban alkalmas példa a vót nyelv száz év óta végbement minden hangtani és alaktani változásának szemléltetésére.

AHLQVIST vót szövegei mellett nincs fordítás. Az innen idézett példákat alulírott fordította vótról magyarra.

Szólnunk kell még arról, hogy AHLQVIST fonetikai jelei nem azonosak az újabb szövegek átírásai rendszerével. A legfontosabb különbségek: $\hat{\ } = \bar{\ }$; $\bar{o} = e$; $c^{\circ} = t\check{s}$; $s^{\circ} = \check{s}$. REGULY átírásának szintén van néhány sajátos jegye, melyeket nagyrészt a finn, a magyar és a német helyesírásból kölcsönözött, pl. magánhangzókettozás = hosszú magánhangzó; $y = \ddot{u}$; $sch = \check{s}$; $t\check{s}ch = t\check{s}$, $gy = \check{d}$ stb.

A változásokat három pontban csoportosítjuk: 1) hangtani, 2) alaktani, 3) mondattani változások.

*

Hangtani változások

A hangtani változásokat 4 csoportba soroljuk: a) a magánhangzók minőségi változásai, b) a magánhangzók mennyiségi változásai, c) a mássalhangzók minőségi változásai, d) a mássalhangzók mennyiségi változásai.

a) A magánhangzók minőségi változásai

A vót magánhangzó-rendszernek már AHLQVIST korában is nagyon jellemző vonása volt a magánhangzó-harmónia. Veláris hangrendű szavakban csak veláris, palatális hangrendű szavakban csak palatális magánhangzók fordulhattak elő. Kivétel volt e szabály alól az *i* és az *e*. Ez a két magánhangzó AHLQVIST szövegeiben megtalálható mind veláris, mind palatális hangrendű szavakban. Pl. *Tuleb...* 'Jön ...' (WG. 115); *Sís juttéb*

ihse enesä 'Azután azt mondja magában [maga magának]' (uo.); *Pojo issusi mäle : a jattēb ...* 'A fiú leült a földre: (és azt) gondolja ... (uo.).

A mai vót nyelvben a magánhangzó-harmónia a magánhangzóknak még szélesebb területén jelentkezik, mint AHLQVIST korában. A finnből és a száz év előtti vótból ismert $a \sim \bar{a}$, $\bar{a} \sim \bar{a}$, $o \sim \bar{o}$, $\bar{o} \sim \bar{o}$, $u \sim \bar{u}$, $\bar{u} \sim \bar{u}$ megfeleléseken kívül a mai vótban $e \sim e$, $\bar{e} \sim \bar{e}$ megfeleléssel is találkozunk, azaz veláris hangrendű szóban e , \bar{e} , palatális hangrendűben pedig e , \bar{e} magánhangzót találunk. Pl.: ... *t u l e b j ü r ü ...* '... es nähert sich [wird kommen] das Gewitter ...' (WE. 119); ... *da mehelē juttēb ...* '... ja miehelle sanoo ...' (NVK. 16); *miä tsi-rjäs lu kez in ...* 'Ich habe (das) in [aus] einem Buch ... gelesen' (WE. 123); ... *e ne:is t u n t e m ä ku i tä-tü ü-vüt-tämä v ē r a s i-sä emä* '... ich werde nicht wissen, wie diesen Schwiegervater und die Schwiegermutter [den fremden Vater und die fremde Mutter] wohlwollend zu stimmen [gut zu machen]' (uo. 118).

AHLQVIST szövegeiben a ragokban és képzőkben is csak egyféle e , ill. \bar{e} hanggal találkozunk; veláris párja: az e , ill. \bar{e} , hiányzik. Pl. *Pojo issusi mäle* 'A fiú leült a földre' (WG. 115); ... *i tuli kotóse* '... és hazajött' (uo. 114); *Meni á dá se* 'Elment a pokolba' (uo. 111).

AHLQVIST kora óta váltak illeszkedőkké a mai vót nyelvnek azok a ragjai, melyeknek magánhangzója veláris hangrendű szóhoz kapcsolódva e , \bar{e} (ē) pl. ... *ke-n mi:lä stō-ittāb v a n a l e pa:ikañē*. '... wer würde [wird] mir auf der früheren [die alte] Stelle (des verbrannten Hauses ein neues Haus) erbauen?!' (WE. 141); ... *i vi-eti ku i v a l e m ā l e* '... und zog [brachte] (ihn) auf das feste [trockene] Land' (uo. 117); *se : mi-es-tū-li r a n t ā s ē* 'Der Mann kam an [in] den [See-] Strand' (uo. 120); *menī u o n ē s ē* 'Meni majaan...' (NVK. 18).

Palatális hangrendű szavakhoz természetesen a mai vót nyelvben is az a ragváltozat járul, melynek magánhangzója e , \bar{e} , pl. *m e h e l ē tuli a-ivō i-rmu* 'Miehelle tuli aivan pelko' (NVK. 36).

A vegyes hangrendű szavakban a rag magánhangzója a szó tövének utolsó szótagjához illeszkedik, pl. ... *r ā t u o s ē ve-ttās* '... sie greifen der Reihe nach [in die R.]' (WE. 114).

Felmerülhet a kérdés, hogy a száz év előtti és a mai vót nyelvnek ez a hangtani eltérése nem látszólagos-e, hogy AHLQVIST nem tartotta-e szükségtelennek az e és \bar{e} közötti különbség jelölését. Ez ellen szól az a tény, hogy AHLQVIST fonetikai átírásában használta az e -vel azonos hangértékű \bar{o} jelet, pl. *Ōli sōtamēs...* 'Volt (egyszer egy) katona...' (WG. 110).

Az e hang a vót nyelv leggyakoribb magánhangzója. KETTUNEN (VKÄH. 140) megállapítja, hogy a finn e -nek a vótban sokszor \bar{e} felel meg. Néha a finn a -nak is \bar{e} a vót (valamint az észti) megfelelője (uo. 125). Ugyancsak KETTUNEN írja (uo. 129), hogy a vótban az o csak egytagú szavakban maradt meg (pl. *jo*, *on*), egyébként e -vé változott (pl. *elma*). Az egytagú szavakon kívül ritkán fordul elő az o : főleg kölcsönzött szavakban és csupán néhány vót szóban (az utóbbiakban feltehetően idegen hatásra).

Alulírott mindezt csak azzal akarja kiegészíteni, hogy a KETTUNEN-től említett $o > e$ és $a > e$ változás részben régebbi eredetű, részben AHLQVIST kora óta ment végbe. AHLQVIST szövegeiben is igen gyakran találkozunk ezzel az o -ból vagy a -ból keletkezett e -vel (ill. AHLQVIST jelölése szerint \bar{o} -vel). Pl. ... *se minä w ő t a b wäl'lä* '... az elvisz engem...' (WG. 111); ... *mēb nūd k ő i k k i ä nōrepā rahvassa tappamāse...* '... elmegy most, hogy meg-

ölje [megölni] a legfiatalabb embereket [népet]' (uo. 112). De ugyanakkor találunk AHLQVISTnál egyes szavakban olyan *a* és *o* hangot is, melynek a mai vót nyelvben *e* felel meg. Pl. *Ōli ka hstos's'amatta tütärtä atamanila* 'Tizenkét leánya volt az atamának' (WG. 115). A mai vót nyelvben a *ka hstos's'amatta* számnév második, harmadik és negyedik szótagjában, tehát az *o* és az *a* helyén *e* magánhangzót találunk: ... *a me'id e'li ka hst e-šš e me'et po-dvodä* ... dann also waren wir (einmal) zwölf Fuhrleute! (WE. 122).

A vót nyelv magánhangzó-rendszerének másik jelentős minőségi változása egyes hosszú magánhangzók diftongizálódása. Az újabb szövegekben gyakran találunk diftongust olyan szavakban, ragokban, képzőkben, melyek AHLQVIST nyelvtanában és szövegeiben még hosszú magánhangzós alakban szerepeltek. Ez a diftongizálódás nem minden szóban következett be. Néha ugyanannak a közlőnek nyelvhasználatában hol diftongust, hol hosszú magánhangzót találunk. A hosszú magánhangzóból keletkezett diftongus minden esetben nyitódó diftongus lett. A diftongus második eleme megtartotta az AHLQVIST korabeli hosszú magánhangzó nyelvállás-magasságát, az első elem pedig magasabb nyelvállásúvá vált. Így lett az *ē*-ből *i'è*' (vagy *e'è*'), az *ō*-ból *üö* és az *ō*-ból *uo*.

$\bar{e} > i'è$ ($\sim e'è$)

Pl. a régi nyelvben: *Herra se méb ri h ê se* 'Bemegy az úr a szobába...' (WG. 109). A mai nyelvben: *meni ri: h i'è s i'è* 'Meni tupaan' (NVK. 18).

Máskor e diftongus első elemének nyelvállás-magassága nem éri el az *i* szintjét, de az *e*-nél, a második elemnél magasabb nyelvállású lesz. Pl. *s i: s ku na: z z e' t t i n ä: i t ä ri: ç é e...* 'Wenn man sie in die Stube (hinein) liess...' (WE. 116).

$\bar{o} > üö$

Pl. a régi nyelvben:

Herra s ô t t i 'Az úr enni adott (neki) [etette]' (WG. 109); *Méb tétä mö* 'Megy az útton [az út mentén]' (uo. 108).

A mai nyelvben:

... *le:hmiä s ü: ö t e' t t i* ...

'...man ... fütterte Kühe...' (WE. 139); ... *na: utä m ü: ö* '...pitkin lautaa' (NVK. 48).

$\bar{o} > uo$

Pl. a régi nyelvben:

N ô r i k k o a terweüttäs rihése tulleza 'Üdvözlik a menyasszonyt, amikor bejön a szobába' (WG. 99); *Tahot nüd kot ô se mennä tagäs...*? 'Haza akarsz most menni [vissza] ...?' (uo. 110).

A mai nyelvben:

... *s i: z me: niväd nu: o r i k u o ta: uo(sè)* '...dann begaben sie sich ins Haus der Braut' (WE. 132); *i tuep k o: t ü ö s è* '...ja tulee kotiin...' (NVK. 20).

A diftongizálódás elsősorban az eddig tárgyalt három hosszú magánhangzót érintette, az *ē*, *ō* és az *ō* magánhangzót, tehát a középső nyelvállásúakat. De néha egy-egy alsó nyelvállású hosszú magánhangzó diftongussá válására is van példa:

$\bar{a} > e\bar{a}$; $\bar{a} > \bar{a}\bar{a}$

Pl. (a mai nyelvben):

... *i te: isè tšü-lä me:nä gu: l'ä m ä* '...und gingen in das Nachbardorf [das andere Dorf] sich vergnügen' (WE. 115); *teä: t t ä v ä ku sta: rikk*

e. leiiss̄ e. lozã | *s̄i-z̄ e. leiis̄ tãttãvã pa-rãpi* 'Natürlich [bekannt], wenn der alte am [im] Leben wäre, so [dann] wäre es natürlich besser' (uo. 141).

Itt a folyamat fonetikai szempontból hasonló az *ē*, *ō*, *ō* diftongizálódásának folyamatához. A diftongus kezdő eleme magasabb nyelvallású, mint a második. A második elem megtartja az eredeti hosszú magánhangzó nyelvallás-magasságát. A hosszú *ā*-nak és *ā*-nek diftongizálódása nagyon ritka jelenség a vót nyelvben, és — amint a második idézett példa mutatja — még ugyanazon a mondaton belül is ingadozó.

A magánhangzók minőségi változásának még egy, morfológiai feltételekhez kötött változatát figyelhetjük meg. Az *-o* végű névszók partitívusának *-a* ragja előtt a tövégi *-o*-ból *-u*- lesz. Ez az *oa > ua* változás AHLQVIST óta mehetett végbe, mivel AHLQVIST-nál a tövégi *-o* változatlan az *-a* rag előtt: *n ò r i k k o a terweüttãs rihése tulleza* 'Üdvözik a menyasszonyt, amikor bejön a szobába' (WG. 99). A mai vót nyelvben: *eli starika* *alla v o h o . aje tãmã poigã v o h u a sãttãmã* 'Oli ukolla vuohi. Aji hän pojan vuohita syöttãmään' (NVK. 20); *vã-ittimmã v a . l ũ a . . .* '(Nachdem wir) Mist gefahren haben...' (WE. 137).

b) A magánhangzók mennyiségi változásai

A magánhangzók mennyiségi változásai minden esetben a nem első szótag magánhangzóira vonatkoznak. Megrövidült a nem első szótag hosszú magánhangzója és megrövidült, ill. redukálódott a nem első szótag rövid magánhangzója is.

A nem első szótag hosszú magánhangzójának megrövidülési folyamata AHLQVIST szövegeinek tanúsága szerint a múlt század közepén még nem indult meg. Minden hosszú magánhangzó fölött egységesen megtaláljuk a hosszúságjelet. Pl. *pojo aina wãtab tãmã silmise kõhallã* 'A fiú mindig [az ő] szeme közé néz' (WG. 115); *Menti ühezã Jumalale sã* 'Elementek együtt az istenhez [istenig]' (uo. 108). Feltételezhetnénk, hogy AHLQVIST nem tartotta fontosnak a hosszú és a félhosszú magánhangzó közötti különbség jelölését, ezért használta egységesen a hosszúság jelet az ilyen magánhangzók időtartamának megjelölésére. Ez a feltevés nem volna helyes. A megrövidülési folyamat újkeletű. Ezt bizonyossá teszi az a tény, hogy a mai vót nyelvben is bizonytalanul, minden következetesség nélkül jelentkezik, ugyanabban a faluban, ugyanannak a beszélőnek nyelvében, sőt ugyanabban a mondatban is minden törvényszerűség nélkül hol hosszú, hol félhosszú magánhangzó. Pl.: *...s̄i-z̄ jo ne:isti pa-jattãmã venãissi* '...dann fing man schon an russisch zu sprechen' (WE. 113); *pa-nti sũ-ba te . i z i p p õ i* 'Den Pelz zog [legte] man umgekehrt (an)' (uo. 116); *no vot tũ-livad jã-rvè ra-ntã/i-ssuzivad jã-rvè ra-ntã* 'Sie kamen, also, zum Strand und setzten sich an den Strand' (uo. 120).

Az elmúlt száz év alatt, pontosabban az utolsó vótul beszélő nemzedékek nyelvében végbement, ill. folyamatban van még egy magánhangzó-változás: a nemelső szótag rövid magánhangzója a mai vót nyelvben megrövidül, redukálódik, zöngétlenedik vagy lekopik. A megrövidülés, a redukálódás, a zöngétlenedés vagy a lekopás itt ugyanannak a sorvadási folyamatnak négy változata. AHLQVIST szövegeiben nem találkozunk a megrövidüléssel, redukálódással vagy zöngétlenedéssel; bármelyik szótagban tisztán ejtett rövid magánhangzót jelöl. Pl. *Tãmã mãnti ihse enesã lehmihsi* '[Ó]

tehenekké [sic!] változtatta magát [maga-magát]' (WG. 119). A rövid végmagánhangzó eltűnése előfordul már AHLQVISTnál is, de sokkal ritkábban, mint a mai nyelvben, és mindig mondatfonetikai okokkal magyarázható. Pl. a *wēlä* ~ *wēl* 'még' szó végmagánhangzója mássalhangzó előtt megmarad, magánhangzó előtt vagy mondat végén eltűnik: ... *en* ... *wēlä nähni* '...még nem láttam' (WG. 119); ... *a siä wēlä hitrépi minua ölit* '...de te még nálam (is) ravaszabb voltál' (uo. 117); ... *sis miä sinua wēl en sö* '...akkor én még nem eszlek meg téged' (uo. 115); ... *kummal öhsai 'b öle wēl* '...amelynek még nincsenek ágai' (uo. 112).

A mai vót nyelvben a nemelső szótag, különösen a szóvég rövid magánhangzójának sorvadása az egész vót nyelvterületre kiterjedő, nem befejezett fejlődési folyamat. Ugyanazon a mondaton belül az egyik szóban bekövetkezik a sorvadás ilyen vagy olyan formája, a másikban nem.

Megrövidülhet a nemelső szótag bármilyen magánhangzója, pl. ... *ne-llä pū-tv | ki · pass i a · llä* ... '...vier Stangen [Holz], der Wagen [Equipe] unten...' (WE. 117); *si-z on ko-ko n ä · tel i pr ä · z n i k k ä* 'Dann dauern [ist] die Feiertage [Sing.] eine ganze Woche' (uo. 115).

A magánhangzó sorvadása máskor nem megrövidülés, hanem a képzés intenzitásának csökkenése, redukálódás formájában jelentkezik. Pl. *si · s su · veä ni · ttämä rü · i s s p e · z r ä t v* 'Im Sommer dann (gingen wir) Roggen (oder) Gerste mähen' (uo. 119); *nü · svä · dba k e · i k k i* '(Dies ist) also die ganze Hochzeit' (uo. 133); ... *ka · rrat p ä · ll i* '...das Haar [Plur.] nach aussen [(dar)auf]' (uo. 116).

A rövid végmagánhangzó zöngétlenedése a kukkosi vót nyelvjárás jellemző sajátossága. Sokkal ritkábban, mint Kukkosiban, de előfordul a jelen dolgozatban vizsgált kattilai és Kattila környéki nyelvhasználatban is. Pl. *no tše-llä jä:i la · h s a i (t a) (n a · x s -) | va · i v a z i a* ... 'Hinterliess eine (Frau) [blieb von einer] Waisenkind...' (WE. 133); ... *se · eli m o · k o m a m ä · η k o* '...das war ein solches Spiel' (uo. 114).

A végmagánhangzó a mai vót nyelvben nemcsak magánhangzó előtt és mondat végén kopott le, mint AHLQVIST korában, hanem egyéb helyzetben is. Mint a megrövidülés, a redukálódás és zöngétlenedés, a szóvégi magánhangzó lekopása sem történt meg következetesen. Még ugyanannak a beszélőnek nyelvében sem lehet merev szabályokba foglalni. Pl. *lä · h e m m a j a m m a v ä · ll ä* 'Menemme ajamme pois' (NVK. 22); ... *a k u · z o η k a t t i ?* 'Wo (ist) aber die Katze?' (WE. 111); ... *n i · t ü p ä · l* '...Auf der Wiese' (uo. 112); *e · s i m e i z e d r a · h v ä t t u · l i v a d m o · s k o v a s p i · e t ä r i* ... '(Als) die ersten Reisenden [Leute, Völker] aus Moskau nach Petersburg kamen...' (uo. 114); *n e · ll ä i z e l i j e · r r a n s v i · t s a r i n p i · e t ä r i z p* 'Der vierte diente [war] in Petersburg als Portier des Gutsherrn [beim Herrn]' (uo. 129).

KETTUNEN a végmagánhangzó lekopását mondatfonetikai okokkal magyarázza (vö. VKÄH. 145). Szerinte a mondathangsúly szempontjából hangstúlytalan szavak rövid végmagánhangzója kopott le.

A nemelső szótag magánhangzójának általános megrövidülési tendenciájával ellentétben két ragnak, az illativus és az allativus ragjának magánhangzója meghosszabbodott AHLQVIST kora óta. AHLQVIST e két ragban mindig rövid *-e* magánhangzót jelöl, pl.: *Nöisi selc' ä s e* ... 'Felült a hátára [hátába]...' (WG. 117); *Tämä jutteli pojole* ... '[Ö] (azt) mondta a fiúnak...' (uo. 115); A mai vót nyelvben éppen a két ragban félhosszú magánhangzót, hosszú magánhangzót vagy diftongust találunk, pl. *so · adatti ju · tteli*

k u · n i k k ā l è 'Ein Soldat sagte zum Zaren [dem Könige]' (WE. 122); *tü-ttāret se-pezivad me-hi se · p e i s ē* 'Die Mädchen kleideten sich in Männerkleidung' (uo. 115); *i se mi-es sūz ju-ttē_B me · h e l ē e* 'Und dieser Mann sagt dann zu dem (anderen) Mann' (uo. 120).

Ezt a jelenséget az „actio-reactio” elméletével lehet megmagyarázni. Miközben egy nyelvi változás megtörténik (vö. BÁRCZI, Htört. 10), hosszú ideig egymás mellett él a régi és az új alak. A nyelvérzék nem kutatja, hogy melyik az eredeti, és rendszerint van példa az ellentétes irányú változásra is. A vótban is azt eredményezte a nemelső szótag hosszú magánhangzójának megrövidülése, hogy egymás mellett élt és él is a hosszú és a megrövidült változat még ugyanannak a beszélőnek nyelvhasználatában is. Igen könnyen előfordulhatott, hogy nemcsak a régi hosszú magánhangzó mellett kezdtek el rövidebbeket, félhosszúakat és egyes nyelvjárásokban rövideket ejteni, hanem egyes, eredetileg rövid magánhangzók helyett, ill. mellett kezdtek polgárjogot nyerni a félhosszú, sőt a hosszú magánhangzók. E két rag magánhangzója esetében éppen a száz év előtti, rövid változatot nem használják ma; kiszorította a félhosszú és a hosszú változat.

c) A mássalhangzók minőségi változásai

A vót magánhangzó-rendszernek igen jellemző vonása a palato-veláris harmónia, ami lényegében nem más, mint hasonulás. A hasonulásnak a vót mássalhangzók fejlődésében is igen nagy szerepe van. Az elmúlt száz év alatt végbement kvalitatív mássalhangzó-változások legnagyobb része hasonulás.

Ma is van a vót nyelvben — *hs* — mássalhangzó együttes, de AHLQVIST korában ez a két mássalhangzó ebben a sorrendben több szóban és ragban fordult elő, mint az utolsó vót nemzedékek nyelvében. Így a translatívus ragja AHLQVISTNÁL *-hsi*. Pl. *Jumala tämä' lahč'i k ö l m e h s i p ä i w ä h s i* '(Haza) engedte [őt] az isten három napra' (WG. 110). *Meni ő s e h s i pojo rihēse* 'Elment a fiú éjszakára a házba' (uo. 115); A mai vót nyelvben a *h* asszimilálódott az utána következő *s*-hez (vö. KETTUNEN, VKÁH. 42), tehát *hs* > *ss* változás történt. Pl. *tu-ved va · n a s s i*... 'Man wird [du wirst] alt...' (WE. 134); *se nā-dius jo k a · r u s s i* 'Ein solcher [dieser] stellte ja einen Bären dar [machte sich zu einem Bären]' (uo. 116).

Ehhez hasonló változás, hogy a szó belsejében levő *-hs*-ből a mai vótban *z* lett. Az ilyen változást már nem szokták a leíró nyelvtanok hasonulásnak nevezni, hanem egybeolvadásnak, mert a két mássalhangzóból egy harmadik lett. De a változás okát keresve ezt is hasonulásnak kell neveznünk. A *h* hasonult az utána következő *s*-hez a képzés helye tekintetében. A zöngéssé válás azzal magyarázható, hogy a *hs* > **ss* > *z* előtt is, utána is zöngés magánhangzó van. Tehát mégegy hasonulás történt a környező hangok hatására, hasonulás a hangszalagrezgés tekintetében. Ez a változás ritka, a *-hs*-ből legtöbbször *-ss* lett. A *-hs* > *-z* változással találkozunk a visszaható névmásban, mely AHLQVIST korában *ihse* volt. Pl. *Tämä münti i h s e enesä lehmäsi*... '(Ő) átváltoztatta magát [maga magát] tehenné...' (WG. 119); ...*issu siä i h s e kōrmä' päle* '...ülj fel magad a szekér [teher] tetejére' (uo. 114). A mai nyelvben: *a-nnen miä mokomä se-nä i ze enellen*... 'Annoin minä sellaisen sanan itselleni...' (NVK. 44); *i · z e e-ntä sü-ötän* 'Ich ernähre mich selbst' (WE. 127).

AHLQVIST nyelvtanában csak egyféle *l* hangot találunk. Ugyanazt az *l*-t írja palatális, veláris vagy vegyes hangrendű szóban. Pl. *On se äl staruha ahjó pálä, põlwissa jalgat rippuwat ahjó páltä mäle* 'Van ott egy anyóka a kemence tetején, térdből lelóg a lába [plur.] a kemencéről a földre' (WG. 115). A mai vót nyelvben veláris hangrendű szóban *л* van, palatális hangrendűben pedig *l*. A vegyes hangrendű szavakban az *l* ilyen vagy olyan jellegét az utána következő magánhangzó, mássalhangzó előtt pedig a következő szótag magánhangzója szabja meg. Pl. *кe·л·маiz·mü·kková za·voda л·e·li* 'Der dritte wohnte in der Mukowaschen [Mukowas] Fabrik' (WE. 129); *...te·ize·l·päivä... '...toisena päivänä...'* (NVK. 22); *eli emintimä ühel tü·ttärikkēize·lla, da i·i·zälē ju·ttēB...* 'Oli emintimä eräällä tytöllä, ja [emintimä] isälle sanoo...' (uo. 28).

A mai vót nyelv kétféle laterális mássalhangzója, az *л* és az *l* között nagy a különbség. Elképzelhetetlen, hogy AHLQVIST nem vette volna észre ezt a különbséget, vagy nem tartotta volna fontosnak jelölését, ha már a múlt század közepén lett volna kétféle *l*-hang a vótban. Szerintünk az *л* AHLQVIST kora óta vált általánossá a vótban. Feltehetően (vö. KETTUNEN, VKÄH. 107) orosz fonetikai hatás eredményeképpen.

A vót *л* akusztikai benyomás tekintetében hasonlít a lengyel *ł* egyik ejtési változatához, az úgynevezett „*ł* wargowe” ejtéséhez. Ez a vót mássalhangzó — különösen akkor, ha súgva ejtjük — a félhangzós *u* akusztikai benyomását kelti. KETTUNEN szerint (vö. VKÄH. 14) az *u*-hoz hasonlóan ejtik. Tehát egy veláris hangrendű magánhangzóra, illetve félmagánhangzóra emlékeztet. A vót nyelv hangrendszerében a palato-veláris harmónia már AHLQVIST korában is nagyon nagy szerepet játszott, azóta pedig még tovább szélesedett. A mai vót nyelvben a magánhangzók palato-veláris harmóniájába bekapcsolódik egy mássalhangzó-pár is: az *л ~ l* pár.

A mássalhangzók minőségi változásai között említjük (bár a mássalhangzó mennyiségét is érinti) azt a fokváltakozási sorreltolódást, amely a közelremutató mutatónévmás második szótagjának kezdő mássalhangzójára vonatkozólag ment végbe AHLQVIST óta. AHLQVIST-nál e névmásban *ss ~ s* fokváltakozási sorral találkozunk, pl. *...ölkö kasse minü' nainé* '...ez legyen az én feleségem' (WG. 118); *...trábita kasé' trúbá' ká* '...kürtölj ezzel a kürttel' (uo. 116). A mai vót nyelvben ugyanebben a névmásban *s ~ z* fokváltakozási sort találunk, pl. *ka·se mi·nu he·nki on* 'Tämä minun henkeni on' (NVK. 78); *...si·zi mü·ö tulimmo ka·ze·l ma·šina·llo pi·etäri* '...da reisten auch wir mit disem Zug nach Petersburg' (WE. 114).

d) A mássalhangzók mennyiségi változása

A mássalhangzók mennyiségi változásaként egy jelenséget említünk meg, a geminálódást. AHLQVIST nyelvéhez viszonyítva a mai vót nyelv egyes nyelvjárásaiban sok gemináta van.

A keleti vótban és a nyugati vót nyelvjárás egyes falvainak nyelvében a rövid mássalhangzók (vö. KETTUNEN, VKÄH. 21 és 120) rövid, hangsúlyos magánhangzó után rövid geminátává vagy félhosszú mássalhangzóvá váltak, ha utánuk hosszú magánhangzó vagy diftongus következett. De a kattilai nyelvhasználatban, mely a jelen összehasonlítás alapja, nem találkozunk ezzel a KETTUNENTől említett geminálódással.

Néha azonban a kattilai szövegben is előfordul az előbbivel nem azonos geminálódás. Az AHLQVIST szövegeiben még rövid ragkezdő mássalhangzó (*n* és *l*) a mai kattilai szövegekben hosszú (*nn*, *ll* ~ *ll*). Pl. a régi nyelvben ...*kõlme wõtta siä uju jarweza k a s s e n a*... '...három évig [évet] ússzál [te] abban a tóban...' (WG. 120); (megjegyzendő, hogy AHLQVIST-nál találunk ...*kassenna*... alakot is '...itt...' jelentéssel, uo. 110); *K õ l m a t t õ m a l a p ä i w ä l ä*... 'A harmadik napon...' (uo. 115). A mai vót nyelvben: *k a s e n n a* ~ *k a s e n n a* 'ebben' (ARISTE, VKG. 65); ...*ka:ys wv-ottä e:li si:äll_i:zällä*... '...wohnte [war] sie zwei Jahre dort beim Vater...' (WE. 114).

Alaktani változások

Az alaki változásokat az alábbi pontok szerint csoportosítom: a) a névszórágózás, b) a névmások, c) az igeragozás változásai.

a) A névszórágózás változásai

AHLQVIST kora óta a vót névszórágózás következő eseteinek ragjában történt valamilyen változás: illativus, adessivus, allativus, translativus, instrumentalis-comitativus, terminativus. A változások egy része nem más, mint az előző fejezetben tárgyalt hangtani változások jelentkezése az alaktanban. Ezeket itt csak egészen röviden említem meg. Részletesebben foglalkozom azokkal a változásokkal, amelyek nem következnek az előbbiekből ismertetett hangtani változásokból.

Illativus

Az egyes számú illativusnak a következő ragváltozataival találkozunk:

A régi nyelvben: az egytagú névszók hosszú tőhangzója megrövidül, ehhez járul a *-h-* rag, majd a tő magánhangzója ismétlődik, illetve, ha *u* a tőhangzó, akkor a *-h-* után *-õ* következik. Pl. *maha* 'földbe' (WG. 26); *suhõ* 'szájba' (uo.); *K u h õ menet ...?* 'Hová mász ...?' (uo. 106).

Ilyen alakú illativus van a mai vót nyelvben is, de hosszú véghangzóval. Pl. ...*nu_ i pa-nñi ma · h ä* '... und, also, beerdigte (man sie)' (WE. 133); *sõ-adattñi mẽ-ni p ù · x ē* 'Der Soldat kletterte auf einen Baum ...' (uo. 124). Ezt a hosszú magánhangzót analógiával magyarázhatjuk. A mai vót nyelvben ugyanis igen gyakori a névszó tövével alakilag egybeeső, hosszú magánhangzóra végződő illativus, pl. ...*šta-nad_ ja · l k ā* '... (zogen) Hosen [in den Fuss]' (uo. 115); ... *da i meni jä-nehsē ri · h ē* '... ja meni jäniksen tupaan ...' (NVK. 22). Olyan névszóknál, melyeknek tövében fokváltakozás van, az ilyen egyes illativusban mindig a tő erős fokú változata szerepel.

Az egyes illativusnak ez utóbbi, az erősfokú tövel azonos változata AHLQVIST nyelvtanában és szövegeiben nem szerepel.

Mind a száz év előtti, mind a mai vót nyelvben leggyakoribb az illativusnak az a ragja, amelyről a hangtani változások tárgyalásánál már szóltunk. Leggyakoribb AHLQVIST-nál a *-se* rag, mely a névszóknak vagy az igék *-ma* végű infinitivusának tövéhez járul. A tövet a végmagánhangzó megnyújtása útján kapjuk meg. Pl. *Surma tuli c' ü s ü m ä s e t õ t ä* 'Jött a halál munkát

kérni' (WG. 111). A mai vót nyelvben e rag magánhangzója félhosszú, hosszú vagy diftongus. Különbözik még annyiban a régi *-se* ragtól, hogy a palatoveláris harmónia szabályai szerint illeszkedik, tehát veláris hangrendű szóhoz kapcsolódva: *-sē, -sē̄, palatális hangrendű szóhoz kapcsolódva: sē, sē̄, sē̄', -sī', -sī̄'*. Pl. ... *johsi ko·tōsē* ... '... juoksi kotiin ...' (NKV. 16); *tū·lę mi·lę vę·rāzi pi·etārīsēe dvo·rttsāsē* 'Besuche mich [komm zu mir zu Gast] in Petersburg in meinem [mein] Schloss' (WE. 125).

AHLQVIST nyelvtana szerint a többes számú illativus ragja az *-i-* többesjelhez járuló *-sī* (WG. 24). Bár elfogadjuk AHLQVISTnak ezt az állítását, megjegyezzük, hogy már akkor sem lehetett általános ez a többes számú illativusrag. Tanulmányozva AHLQVIST szövegeit, nem sikerült ilyen többes illativusraggal találkozunk, de találtunk egy példát, mely azt mutatja, hogy a többes illativusnak a maihoz hasonló formája, azaz a többes tőhöz járuló *-se* rag már akkor is megvolt: *Pojo aina wātab tāmä' sīlmīse kōhallā* 'A fiú mindig a(z ő) szemébe [plur.] néz' (WG. 115). A kevés régi vót szövegben a többes illativus nem fordul elő annyiszor, hogy ez a kérdés a példák alapján kielégítően tisztázható legyen.

A mai vót nyelvben az AHLQVIST nyelvtanában említett *-sī* rag ismeretlen. A mai nyelvben ugyanaz az illativus ragja a többes számban, mint az egyes számban, azzal a különbséggel, hogy a többes tőhöz járul, pl. *tū·ttāret·se·peživād me·hī se·peisē* 'Die Mädchen kleideten sich in Männerkleidung' (WE. 115); ... *a ka·sad·vān ke·ikkijē sa·lva mīsē ri·pusettu da e·rsisē* 'ja tukat vain kaikkien salvaimiin ripustettu ja orsiin' (NVK. 38).

Adessivus

Az adessivus ragja AHLQVIST korában *-la, -lā* volt, pl. *Tarttusi tā mälä ku iwala māla kōrma c'inni* 'Belesüppedt [beleragadt] a szekere [neki a teher] a száraz földbe [száraz földön] (WG. 114); *Kōlmattō mala päiwälä* ... 'A harmadik napon ...' (uo. 115). A mai vót nyelvben az előbbieken tárgyalt hangtani változások eredményeképpen az adessivus ragja: *-lā, -llā, -lā, -llā, -lā, -llā, -lā, -llā*. Pl. ... *i vārtsi pi·hālāv|tū·lęv* '... er kommt und (hat) einen Sack auf dem Rücken' (WE. 120); *no te·ill·ov·ve·dnā mü·ötāvā* 'Ihr habt, also, ein Lamm zu verkaufen [zu verkaufendes]' (uo. 130).

Allativus

Az allativus ragjának AHLQVIST kora óta végbement hangtani változásaival külön-külön már foglalkoztunk az egyes hangtani változások tárgyalásánál. Ilyenek: a hangrendi illeszkedés, az *-e > -ē* diftongizálódása, a két-féle *l*-hang kialakulása.

AHLQVIST nyelvtanában és szövegeiben az allativus ragjának ez az egyetlen formája fordul elő: *-le*. Pl. *Tämä jutteli pojole* ... 'Ő (azt) mondta a fiúnak ...' (WG. 115); ... *miä sinä' tēle jätän* ... [én] az úton [útra] hagylak téged' (uo. 117).

A mai vót nyelv ragváltozatai veláris hangrendű névszó után: *-lę, -lę̄, palatális hangrendű névszó után: -lę, -lę̄, -lę̄', -lę̄'*. Pl. *so·adatti jutteli ku·nik·kālę* ... 'Ein Soldat sagte zum Zaren [dem Könige ...]' (WE. 122); *da*

i i · z ä l ē juttēB ... '... ja ... isälle sanoo ...' (NVK. 28); *mi-tä me · i l ē e tē-žä ...* 'Was (ist) [uns] (dabei) zu machen ...' (WE. 123).

Az új szövegekben találkozunk olyan ragváltozattal is, amelyben a rag kezdő mássalhangzója geminálódott. Pl. *sis ku-nikaz juttēp s ò · l d a t i : l l ē ...* 'Dann sagt der Zar zum Soldaten ...' (WE. 125); *si-z nu-orikke ante že · n i χ a l l ē šo-akezē rä-tē* 'Dann gab die Braut dem Bräutigam ein seidenes Tuch' (uo. 131).

A régi vót szövegekben egyszer sem fordul elő, tehát újabb fejlődés eredménye az a ragváltozat, melyben az allativus és az illativus egyesített ragja tölt be allativusi funkciót (vö. ARISTE, VKG. 31). Veláris hangrendű szóhoz ilyen formában kapcsolódik: *-lēsē, lēsē*, palatális hangrendű szóhoz: *-lēsē, -lēsē, -l'ē'sē'ē, -li'ē'si'ē*. Pl.: *a è · z r a l l ē s ē i ka-granē piab va-lmissä sü-tšüzünä mā* 'Für Gerste und Hafer aber muss man im Herbst den Boden [die Erde] vorbereiten' (WE. 137); *no lä-hätti tämä pa · p i l l ē s ē va-kkā tšüsümä että d'ergoi mi-tata* 'No lähetti hän papin luo vakkaa pyytämään rahoja mitata' (NVK. 32); *ja siz_e-mä tšäüp t ü · ò l ē s ē ra-hvä-lē* 'Ja sitten äiti käy työssä [työlle] ihmisille' (uo. 40); *... se mi-ez_i juttēB me · h e l ē e s ē e* '... dieser Mann sagt zum (anderen) Mann' (WE. 120); *e_i [pro e_b] anna po-kojta me · h e l i ē s i ē* 'Ei anna [emintimä] rauhaa miehelle' (NVK. 30).

Translativus

A translativus ragjában, amint a hangtani változásokat vizsgálva már említettük, a *-hsi* rag *-h*-ja hasonult az utána következő *-s*-hez. Néha a végmagánhangzó lekopott. Így az *-s* a szó végére került és bizonyos mondatfonetikai feltételek mellett megrövidült. Pl. a régi nyelvben: *En tullu k ü h s i, en k a h e h s i* 'Nem egy hónapra jöttem, nem is kettőre' (WG. 104); *Tämä münti ihse enesä leh mi h s i, lehmä- k a r j a h s i, i omasa mehē münti k a r j u s ' s i h s i* '(Ő) átváltoztatta magát [maga magát] tehenekké, tehén-csordává, és a férjét átváltoztatta gulyássá' [uo. 119]. A mai vót nyelv ragváltozatai: *-ssi, -s, -s*. Pl. *... i že-nihad ve-ttavad n ü · ò r i k e s s i* '... ja sulhaset ottavat morsiameksi' (NVK. 28); *urpata, varpata, t ö r e s, t e r v e s ...* 'Urba, varba, tooreks, terveks...' (ARISTE, Vadjalaste laule 21); *m i · h ē s siä me-nid ...* 'Miksi sinä menit ...' (NVK. 26).

Instrumentalis-comitativus

Az instrumentalis szerepében is használatos *-ka* comitativus-rag névutóból lett raggá. A finn *kanssa* névutó vagy az észtl *-ga* comitativus-rag megfelelőjét ismerhetjük fel benne. Az észtl *-ga* raggá vált ugyan, de névutó múltjának nyomait őrzi az a tulajdonsága, hogy a melléknévi jelző nem kapja meg e ragot, csak a jelzett szó (vö. REMMEL, VALGMA, RIIKKOJA, Eesti keele grammatika, 79). A *-kā* rag mind a régi, mind a mai vót nyelvben az észtl *-ga* raghoz hasonlóan viselkedik. A raggá válás folyamata a mai nyelvben egy fokkal előrehaladottabb, mint AHLQVIST nyelvében. AHLQVIST külön szónak érzi, bizonyára nem etimológiai megfontolások alapján, hanem fonetikai okokból. Minden alkalommal különírja. Pl. *Õli sötamēs, Kuisma nimē k ā* '(Egyszer) volt (egy) katona, Kuisma-nak hívták [K. névvel]' (WG. 110); *... nämä i õliwat tedē sōzar omasa mehē k ā* '... ez [is] volt [plur.] a te nővéred a férjével' (uo. 120); *... trābita kasē trābā k ā* '... kürtőlj ezzel a

kürttel' (uo. 116). Az újabb szövegek gyűjtői hihetően fonetikai okokból ragnak érzik és minden alkalommal egybeírják. A másik különbség, hogy a mai vót nyelvben a *-k̄a* rag hosszú magánhangzója néha félhosszúra rövidül, összhangban azzal amit a nemelső szótag hosszú magánhangzójának meg-rövidüléséről mondtunk. Pl. ... *t̄š e · l l i j è k̄ à* (~ *-l l i k̄ ā*) | *nu-orikke vi-et̄i že-niḡà ta·nuo* '... und mit Schellen (klang) fuhr man mit der Braut [führte man die Br.] nach dem Hause des Bräutigams' (WE. 133); ... *senē ka · r ū k̄ ā mā-n̄t̄šm̄ā nejs* ... 'sen karhun kanssa leikkimään rupesi ...' (NVK. 18).

Terminativus

Az illativushoz vagy az allativushoz járuló *s̄a* (vö. finn *saakka* 'ig') AHLQVISTNÁL még névutó, a mai vót nyelvben már inkább ragnak tekinthetjük. AHLQVIST külön szónak érzi és nyelvtanában is a névutók között rárgyalja. Az újabb szöveggyűjtők közül egyesek egybeírják az előtte levő szóval, mások külön szónak tekintik. A palato-veláris harmónia tekintetében — a comitativus ragjához hasonlóan — nem illeszkedik. Ez is azt mutatja, hogy — ha ragnak tartjuk — nem régen vált raggá.

A régi és a mai vót terminativus-rag (ill. névutó) között az a másik különbség, hogy AHLQVIST korában a *s̄a* névutó kezdő mássalhangzója rövid *s*, míg a mai *-ss̄a* kezdő mássalhangzója hosszú. Pl. *Ment̄i ühez̄ü Jumalale s̄ā* 'Elementek együtt az istenhez' (WG. 108); *joḡsi ko t̄ō s̄s̄ā* 'jooksis koduni' (ARISTE, VKG. 40).

b) A névmások alakjában és ragozásában bekövetkezett változások

I. Az AHLQVIST nyelvtanában *kasse* 'den här, denne' (45) alakban található mutatónévmás száz év alatt a következő változásokon ment át:

Mint a hangtani változásoknál említettük, a névmás tövében található *ss* ~ *s* fokváltakozási sor helyett a mai nyelvben *s* ~ *z* sort találunk. Pl. a régi nyelvben: ... *ölk̄ō ka s̄s̄e min̄ü' nain̄ē* '... ez legyen az én feleségem' (WG. 118); ... *nüd piäb mennä ka s̄e le tulele ősheksi min̄ü* '... most nekem oda kell mennem ahhoz a tűzhöz' (uo. 115). A mai nyelvben: *ka · s̄e mi · n̄ü he·ḡki on* 'Tämä minun henkeni on' (NVK. 28); *ka · z̄e ḡ me·hell̄p̄ be·ḡe ke·rik̄kea ko·ton̄ä!* 'Dieser Mann hat nicht alles zu Hause [diesem Mann ist nicht ...] (= er ist einfältig, nicht ganz normal!)' (WE. 130).

E mutatónévmás második szótagjának magánhangzója, amint az idézett példák mutatják, AHLQVISTNÁL mindig *e*. A mai vót nyelvben, amint az utóbbi két példában látjuk (*ka·se*, *ka·z̄eḡ*), az *e* néha megmaradt száz év előtti állapotában, máskor a palato-veláris harmóniának a mai vót nyelvre vonatkozó törvényei szerint az első szótag veláris magánhangzójához illeszkedve *e*-vé vált. Az utóbbi, az illeszkedő változat fordul elő gyakrabban.

A *kasse* > *kase* ~ *kas̄e* névmás inessivusa AHLQVISTNÁL *kassena*, pl. ... *kölme wotta siä uju jarweza ka s̄s̄e na...* '...három évig [évet te] ússzál ebben a tóban ...' (WG. 120), a mai nyelvben pedig *kasenna* ~ *kasenna* ~ *kazeza* (ARISTE, VKG. 65; e névmás inessivusával a Kattilában gyűjtött újabb szövegekben alulírott nem találkozott).

A *kase* névmás *-e* magánhangzójának lekopására is van példa. Ez a lekopás nem következetes. Pl. *a·ntaḡä mi·ḡe kaz̄·gro·ba* 'Antakaa minulje tämä arku' (NVK. 62). (Ebben a mondatban a *kase* névmás a nominativus-

szal azonos alakú accusativusban áll mint a felszólító mód második személyének tárgya, tehát itt a -z nem a gyenge fokot képviseli, hanem az erősfokú *kas-* végmássalhangzóját, mely a következő zöngés mássalhangzóhoz hasonlulva zöngéssé vált.)

2. A távolramutató *se* névmás inessivusában és elativusában is találunk különbséget a száz év előtti és a mai vót nyelv között. AHLQVIST e névmás inessivusát csak *sînä* alakban ismeri, elativusát pedig *sîtä* alakban, pl. ... *lintu waitas laulab püza sînä* '... a madár csak énekel ott a fán' (WG. 120); ... *nöisi Jumalä rukölemäse, ebko Jumala awittaisi wällä sîtä paikkä* '... elkezdte kérni [imádni] az istent, hogy segítse el [nem segítené-e el] erről a helyről' (uo. 114). A mai vót nyelvben is megvannak ezek a névmási alakok. Pl. *sît jo meni* [pro *meniväd?*] *mened vu-vved* ... 'Siitä jo meni [on mennyt] monta vuotta ...' (NVK. 46). De mellettük használatos a *sene-töböl -zä* (~-z) raggal formált inessivus és a *sene-töböl -ssä* (~-s) raggal formált elativus is. Pl. ... *a se·ne z_värtsizä on sū·ev* '... in diesem Sack aber sind [ist] Kohlen' (WE. 121).

3. Amint a mássalhangzók változásait tárgyalva már említettük, a visszaható névmás AHLQVIST korában *ihse* volt, pl. ... *issu siä ih se kôrmä päle* '... ülj fel magad a szekér [teher] tetejére' (WG. 114), a mai nyelvben pedig *ize*, pl. *a·nnen miä mokomä se·nä ize enellen* ... 'Annoin minä sellaisen sanan itselleni' (NVK. 44); *i·ze e·ntä sū·ötän* 'Ich ernähre mich selbst' (WE. 127).

c) Az igeragozás változásai

AHLQVIST nyelvtanának igeragozási táblázataiban szerepel a potentialis (',indefinitív' néven), pl. *wöttanen* 'jag torde taga' (WG. 51); (*tulenen, tulnen*) *tullen* 'jag torde komma' (uo.), de harminc lap terjedelmű szöveggyűjteményéből erre nem tudunk példát idézni. A mai vót nyelvben, a mindennapi beszédben a potentialis ismeretlen. ARISTE megállapítása szerint kizárólag a népdalokban fordul elő (l. VKG. 82). Mivel azonban ARISTE dalgyűjteménye csak egy Kattilában feljegyzett dalt tartalmaz, és ebben nincs potenciális, a többi szöveggyűjtő pedig egy dalt sem jegyzett fel ebben a faluban, nincs módunk arra, hogy ezt a kérdést a két nyelvtanból idézett megjegyzéseken kívül tanulmányozzuk.

AHLQVIST szerint az akkori vótban szenvedő lehetőségi jelen is volt, pl.: *jôtanes* 'talán isznak' (WG. 57); *jüttanes* ~ *jüttanes* 'talán beszélnek' (uo. 65). A szenvedő lehetőségi mód jelen idejének tagadó alakját így mutatja be: *eb jôtane* 'talán nem isznak' (uo. 71); *eb wöttane* 'talán nem vesznek' (uo.). A mai vót nyelvből nincs példánk a szenvedő lehetőségi jelennek sem állító, sem tagadó alakjára.

A conditionalis módjelének változása összhangban van a hangtani fejezetben már tárgyalt változásokkal. A régi vót nyelvben a conditionalis módjele *-isi-* volt, pl. *Kuhö miä tämä paneisin* 'Hova tenném én őt?' (WG. 101); *Ett en mäle langkëisi* ... 'Hogy ne essem a földre ...' (uo.). A mai vót nyelvben egyes szám 3. személyben a módjel utolsó magánhangzója (*-i*) eltűnt vagy redukálódott, az előtte levő *-s* pedig meghosszabbodott (*isi* > *iš*). Pl. ... *i štob lampätkä pë·leis* ... '... und eine Lampe muss ... brennen [damit eine Lampe brenne]' (WE. 122); ... *i*

so-ndatti e . n e i s s i tšasovò-i päivä i ü-ö '... und ein Soldat muss Tag und Nacht (davor) Wache halten [damit ein Soldat Schildwache wäre]' (uo.); (szenvedő:) ... *vetettais tämä pantaiss najvase i lähätettäis tämä minu mänt vállal* '... otettaisiin hänet, pantaisiin laivaan ja lähetettäisiin hänet minun maastani pois' (NVK. 56).

Mondattani változások

A vót nyelv életének utolsó századában végbement hangtani és alak-tani változásokhoz mérten ez idő alatt nem sokat változott e nyelv mondat-tani szempontból. Jelentős mondattani változás, a) hogy a birtokos személyét és számát a mai vót nyelv már nem birtokos személyragokkal, hanem más eszközökkel fejezi ki, b) hogy néhány olyan igeneves szerkezetet, mely a száz év előtti vótban használatos volt, ma már nem ismer a vót nyelv, c) változott a szenvedő igealak használata.

a) A birtokos személyragok eltűnése és helyettesítése más nyelvi eszközökkel

A birtokos személyragok AHLQVIST korában még használatosak voltak a vót nyelvben. Az egyes első személyben *-ni* volt a birtokos személyrag, pl. *C'äüsi linnäse iz äni* 'Elment az apám a városba' (WG. 96); az egyes második személyben *-si*, pl. ... *wöta öhjat c'ätési* '... vedd a gyepelőt a kezvedbe...' (uo. 114); az egyes és többes harmadik személyben veláris hangrendű szóhoz kapcsolódva *-sa*, pl. *Juttë töinë töiselesa* '(Azt) mondta az egyik a másiknak [másikának]' (uo. 106), palatális hangrendű szóhoz kapcsolódva *-sä*, pl. ... *c'ellei 'banna selc'äsä issua* '...senkit [senkinek] nem enged [ad] a hátára [hátába] ülni' (uo. 116). Az egyes és többes harmadik személyű birtokos személyrag másik változata: a tővégi magánhangzó vagy a ragozott névszó utolsó magánhangzója (tkp. a rag utolsó magánhangzója) megnyúlik, pl. *Tämä idgi iz äle* 'Ő siratódalat dalolt [sírt] az apjának' (uo. 105). A többes első személyű birtokos névmás már a múlt század közepén sem volt használatos a vót nyelvben. Sem AHLQVIST nyelvtanában, sem AHLQVIST vagy REGULY szöveggyűjteményében nem találunk a finn *-mme* birtokos személyragnak megfelelő többes első személyű birtokos személyragot. E helyett a régi vót nyelvben az egyes első személy *-ni* ragját használták, pl. *ösa siha silmälle ni ozopaikka ainyelleni* 'kaufe einen platz unserm Änglein, wohnstelle unserm einzigsten' (HALTSONEN—REGULY, SUSAik. 60, 15). A többes második személyű birtokos személyrag veláris hangrendű szóhoz kapcsolódva *-no*, palatális hangrendűhöz kapcsolódva *-nö* volt, pl.: *poigaleno* 'a ti fiatoknak' (WG. 47), *rätizänö* 'a ti kendőtökben' (uo.). (Az utóbbira nincs példa a szövegekben.)

Tehát a birtokos személyrag AHLQVIST korában a többes első személy kivételével minden számban és személyben megvolt, a többes első személy birtokos személyragját pedig az egyes első személy ragjával helyettesítette a régi vót nyelv. Feltehető, hogy AHLQVIST kora előtt teljes volt a vót birtokos személyragok rendszere, és a többes első személy ragja volt az első az eltűnő birtokos személyragok sorrendjében.

Néhány jel már az AHLQVIST korabeli vót nyelvben is arra mutat, hogy a birtokos személyragok eltűnésének folyamata megindult. Ezek között említhetjük a többes első személy hiányzó ragját. Ilyen a többes második személy

ragja is, melyről AHLQVIST beszél ugyan nyelvтанában, de szöveggyűjteményében olyan példákat találunk, melyekben a birtokos személyragot már helyettesítette a személyes névmás genitivusa, pl. ... *nämä i öliwat te d'ē sōzar omasa mehē kā* '... ez [is] volt [plur.] a ti nővéretek a férjével' (WG. 120). A birtokos személyragnak más nyelvi eszközzel történő helyettesítése felé mutat az is, hogy amikor a mondat alanya azonos volt a birtokossal, akkor a birtokos személyragot pótolta az *oma* névmás bármilyen számban és személyben. Az *oma* névmás végére kitették ugyan a birtokos személyragot, de jelentése elsekélyesedett, mert a jelentés leglényegesebb tartalmát, azt, hogy 'saját, az alanyhoz tartozó', már az *oma* névmás kifejezte. Pl. *nōisi omasa oPOSELE selc'āse nōisemāse* 'elkezdett felszállni a lova hátára [sajátja lónak hátába]' (WG. 108); *Herra tālle antōi omasa šāppogat jalkāse* 'Az úr odaadta neki [a lábába] a saját csizmáját [sajátja csizmákat]' (uo. 109).

Több finnségi nyelvből ismerjük a birtokos nyomatékosabb megjelölésének azt a módját, amikor a birtokos személyraggal ellátott névszó elé kiteszik a megfelelő személyes névmás genitivusát is. Ezzel találkozunk a régi vót nyelvben is, pl. *Nimetä min ű' nimeni* ... 'Mondd [nevezd meg] az én nevemet ...' (WG. 106). Az ilyen szerkezet kezdetben a birtokos hangsúlyozásának célját szolgálta, de később, itt-ott már AHLQVIST korában is, a személyes névmás genitivusa átvette a birtokos névmás funkcióját, pl. *siä menet min ű' wellele* 'te elmész a(z én) fivéremhez' (uo. 115); *elä kvüle min ű wätscheä* 'höre nicht mein gefolge' (HALTSONEN—REGULY, SUSAik. 60, 46).

A birtokos személyragok a mai vót nyelv köznapi használatában már igen szűk területre korlátozódnak. Kivétel a visszaható névmás, melynek végén az újabb szövegekben is birtokos személyrag van, pl. *a-nnen miä mokomā se-nā ize e-nellen* ... 'Annoin minä sellaisen sanan itselleni...' (NVK. 44); *i-nehmin ize e-nelliēs tiep-pa-skä* 'Ihminen itselleen te kee pahaa' (uo.).

A mai vót nyelv a fenti, visszaható névmáshoz járuló birtokos személyragokon kívül csak a birtokos személyrag egyes első személyét használja; ezt is nagyon ritkán. A mindennapi élet nyelvében alig fordul elő. Az ünnepelesebb, költői nyelvben még találkozunk vele, legtöbbször megszólításban, pl. *e-nneni a·r m ā n i | ne-ize ű-lēez* 'Mein liebes Mütterchen, steh auf' (WE. 133). Ilyenkor is sokszor ott van előtte a személyes névmás genitivusa, pl. *jä-nez jä-nez min ű v-e-l-len-i tu-le* ... 'Jänis, jänis, veljeni, tule...' (NVK. 16); *ē-tko siä min ű v-o-h-on-i sü-önnü* ...? 'Oletko sinä vuoheni syönyt ...?' (uo. 22).

A mai vót nyelv a hétköznapi nyelvhasználatban a birtokos személyragokat a személyes névmás genitivusával pótolja. Pl. ... *min ű ri-hē me-ni* ... '... minun tupaani meni...' (NVK. 22); *ve-i tāmä t ā · m ā tūtärīē* 'Vei hän hänen tyttärensä' (uo. 30); *a m e · d' d' è tšü-lāz ű-qs rī-gā* 'In unserem Dorfe (gibt es) ja eine (einzige) Riege' (WE. 128); ... *vā-ttavad n ā d' j ē se-zar makāb mā·lla* ... '... katsovat: heidän sisarensa makaa maassa ...' (NVK. 62).

Néha a személyes névmás adessivusa tölt be hasonló funkciót, pl. *mi·llä i-sä to-akuitti* 'Mein [mir der] Vater hat erzählt [gesprochen, geplaudert]' (WE. 115). Ennek a szerkezetnek kialakulását képzettársítással magyarázzuk, ilyenformán: *mi·llä on isä, tā mā mi-lle to-akuitti* > *mi·llä i-sä to-akuitti*.

b) Az igeneves szerkezetek változásai

A vót nyelvben kétféle infinitivus van: az *-a*, *-ä*, *-ā*, *-ā̄* (*-e*), *-ta*, *-tä*, (*-te*) végű első infinitivus (ez megfelel a finn első és második infinitivusnak) és a *-ma*, *-mä* végű második infinitivus (vö. finn harmadik infinitivus).

Az első infinitivus a régi vót nyelvben használatos volt különböző mellékmondatok rövidítésére. Az első infinitivus inessivusát birtokos személyraggal az egyidejű időhatározói mellékmondat rövidítésére használták. A birtokos személyrag fejezte ki a rövidített mellékmondat alanyát, pl. *C'erikoza c' ä w w e z ä n i*, *Ölkö c'itettü Jumala* 'Amikor a templomban járunk (sic!), adjunk hálát [szenv.] az istennek' (WG. 101). Máskor genitivusban álló főnév fejezte ki a mellékmondati cselekvés alanyát, pl. *Sulhasē tulleza saunassa* ... 'Amikor a völégény kijön a szaunából ...' (uo. 91). Ha a fő- és a mellékmondat alanya azonos volt, akkor a birtokos személyrag elmaradt, pl. *Magata eitt ä z ä jutteli se nōrikko* ... 'Miközben megágyazott [feküdni dobásban] (azt) mondta [az] a menyasszony ...' (uo. 118).

Az első infinitivus inessivusával történő mondatrövidítést a mai vót nyelv köznapi használata nem ismeri. Ezt a szerkezetet kiszorította a régi vót nyelvből is ismert, kötőszóval kezdődő vagy kötőszó nélküli alárendelt mondat. A mai vót nyelv egyszerűen egymás mellé teszi a két mondatot, és a mellékmondat kötőszavát legtöbbször elhagyja. Az ilyen összetett mondat nagyon hasonlít a kötőszó nélküli mellérendelő összetett mondatra. De az összefüggésből, az értelemből kitűnik, hogy tkp. alárendelő összetétellel van dolgunk; főmondatral és időhatározói mellékmondatral. Pl. *mi-ä me:nin ško-uñū / pe-l.tšāzin* '(Als) ich meinen Schulgang begann [in die Schule ging] fürchtete ich mich' (WE. 129). Máskor kiteszik a mai nyelvben az időhatározói mellékmondat kötőszavát, pl. *kē·z graždanskii se·ta è:li / a me: id_eli kayste-ššemet po·dvodā* ... 'Als der Bürgerkrieg (1918—21) war, dann also waren wir (einmal) zwölf Fuhrleute ...' (uo. 122), de a mellérendelés hangulata ebben is benne van, a második helyen álló főmondat mellérendelő kötőszóval kezdődik. A mellékmondat kötőszavának elhagyása egy mondaton belül is ingadozik, pl. *tāmā ku nē·is tū·nemā / se ma·zurnikkā nē·is tše·rdakaañē mē·nemā / a sō·adattī eb mā·gannū* ... 'Als er sich anschickte [anfang] zu kommen, (als) der Gauner sich anschickte, auf den Dachboden zu gehen, schlief aber der Soldat nicht ...' (uo. 124).

A régi vót nyelvben az első infinitivus translativusát birtokos személyraggal ellátva célhatározói mellékmondat rövidítésére használták, a birtokos személyrag megjelölte a mellékmondat alanyát. Pl. *anna tupa tulla s s e n i*, *Rihi suoja olla s s e n i* ... 'gebe stube zum kommen warme rihi zum sein ...' (NVK. 46). A mai vót nyelv köznapi használatában ez a szerkezet is ismeretlen. Az újabb szövegek célhatározói mellékmondatai a régi nyelvből is ismert, kötőszóval kezdődő, nem rövidített alárendelt mondatok. Pl. *sī·s se na·izikkō postarālja / yzostúmь / što mü·ö tā·llēe ü·vi nī·tämmä* 'Die[se] Hausmutter [Frauenzimmer] bemühte sich dann uns zu bewirten, damit [dass] wir ihr gut mähten' (WE. 119).

AHLQVIST szövegeiben van még egy mondatrövidítő igeneves szerkezet, amely jelzői mellékmondatot rövidít úgy, hogy a főmondatnak az a mondatrésze, mely rámutat a mellékmondat alanyára, partitivusban áll, a mellékmondati cselekvést pedig jelenidejű melléknévi igenév fejezi ki, mely szintén partitivusban áll. Így nevezi ARISTE ezt a ritka szerkezetet: partitivus cum

participio (vö. VKG. 86). AHLQVIST szövegeiben erre egyetlen példát találtam: *Miä kassenna mõnta wõtta oposia sõtän, a en c'et äit ä nähñü m e n e w ä* 'Én itt néhány éve lovakat legeltetek [etetek], de nem láttam senkit, aki (erre) ment volna [menőt]' (WG. 119). A mai vót nyelvben ez a szerkezet ismeretlen.

c) *A szenvedő igealak használatának változása*

Meg kell még emlitenünk egy jelenséget, mely a mai vót nyelvben megvan, de a régi vót szövegekben nem találkoztunk vele. A mai nyelvben a szenvedő igealak néha cselekvő értelemben használatos, azonos értékű a cselekvő ige jelen vagy múlt idejének többes harmadik személyével, többes számú alanya van. Ez a szerkezet nem egyenlő mértékben terjedt el az egyes vót falvakban. Leggyakoribb Matiban, sokszor előfordul Jögöperä-ben és Luschtza (Luužitsa, Ljuuditsa) faluban, de a többi falu nyelvhasználatában sem ismeretlen. A jelen dolgozat vót nyelvi anyagának alapját képező kattilai nyelvhasználatban is találkozunk vele, pl. *me·ddè dī·edadē pa·ja·t e t t i / što mü·ö ...* 'Unsere Grossväter erzählten [sprachen], dass wir ...' (WE. 127); ... *po·jod i tü·ttäred me : n t i riý : en e t e e ta·nttsimä* '...die Jungen und die Mädchen, gingen vor das Haus [die Stube] tanzen' (uo.132).

E szerkezet kialakulásának okát és módját nehéz pontosan meghatározunk. ARISTE úgy gondolja, hogy orosz hatásra alakult ki (ARISTE, Keele ja Kirjanduse Intituudi Uurimused 2, 164), de ennél többet nem mond e kérdésről. Így nem tudjuk biztosan, mire gondol, amikor ezt a jelenséget orosz kölcsönzésnek tartja. A vótok utolsó néhány nemzedékének nyelvén valóban nagyon erősen érezhető az orosz hatás. Valamennyien tudnak oroszul. Az oroszban a *говорится* és a *говорят* ugyanazt jelenti. Ha az ige cselekvő alakjának többes harmadik személye lehet szenvedő — személytelen értelmű, akkor könnyen egyenlőségjelet tehet a nyelvérték a kettő közé, és elkezdheti használni a szenvedő — személytelen igét a cselekvő ige többes harmadik személyének jelentésével.

Igaz, a finn köznyelvben is van a szenvedő igének ehhez hasonló használata, pl. *me syödään* 'mi eszünk', de ez nem többes harmadik személy. Mivel a vótban a szenvedő ige cselekvő jelentéssel mindig többes harmadik személyt jelent, ARISTE megjegyzésének nyomán elindulva úgy gondoljuk, hogy orosz mondattani kölcsönzéssel van dolgunk.

SZABÓ LÁSZLÓ

